

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
Ο Αυτοκτόνος
Επιμέλεια: Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου
Έκδοση Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος
Σελ.: 88

Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΦΟΤΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΥΛΟ ΝΙΡΒΑΝΑ ΣΤΗ ΛΕΞΑΝΙΝΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΤΟ 1906.

Ο Παπαδιαμάντης και η αυτοκτονία στη λογοτεχνία

Το ημιτελές διήγημα «Ο Αυτοκτόνος», στο οποίο ο συγγραφέας βάζει τον υπότιτλο «μικρή μελέτη», μας οδηγεί στο τοπίο του Ψυρρή στο τέλος του 19ου αιώνα, κυρίως όμως στο ψυχικό τοπίο ενός απελπισμένου και μελαγχολικού ήρωα.

Σακελλάριος είναι το όνομα του ήρωα στο ημιτελές διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη *Ο Αυτοκτόνος*. Το διήγημα, που είναι από τα πρώτα αθηναϊκά του Παπαδιαμάντη (χρονολογείται στο 1891), επανεκδίδεται τώρα από την Εθνική Βιβλιοθήκη σε φιλολογική επιμέλεια και μεταγραφή του χειρογράφου από τη Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου. Το χειρόγραφο απόκειται στο Τμήμα Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης και «εικονογραφεί» την τύχη των χαρτιών του συγγραφέα μετά τον θάνατό του το 1911. Είναι μια καταπληκτική περιπέτεια που παρουσιάζει η Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου στα επιλεγόμενα της έκδοσης. Όσα χαρτιά είχαν απομείνει στο οικογενειακό σπίτι του Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο, ανάμεσά τους και έργα που είχε εγκαταλείψει ή είχε αφήσει ημιτελή για διάφορους λόγους, διαμοιράστηκαν κατά τα

χρόνια που ακολούθησαν τον θάνατό του. Ο Σκυριανός λόγιος Κώστας Φαλιτάς παρέλαβε από τις αδελφές του Παπαδιαμάντη αρκετά χειρόγραφα. Πολλά απ' αυτά τα κατέστρεψε αργότερα ο γιος του, Μάνος, αγνοώντας ότι είναι παπαδιαμαντικά. Ο Οκτώβιος Μερλιέ, κατοπινός διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου της Αθήνας, απέκτησε το 1919 άλλα χειρόγραφα, κυρίως επιστολές. Αλλά το χειρόγραφο του *Αυτοκτόνου* δεν είχε περιέλθει ούτε στον Φαλιτάς ούτε στον Μερλιέ.

Το 1936 πέθανε η τελευταία αδελφή του Παπαδιαμάντη, η Κυρατσούλα. Τότε ο ανιψιός της, Απόστολος Παπαδιαμάντης, επισκέφτηκε τη Σκιάθο, περιουζέλεξε ό,τι χαρτιά είχαν απομείνει στο σπίτι και τα μετέφερε στην Αθήνα. Το χειρόγραφο του *Αυτοκτόνου* δεν υπήρχε «ανάμεσα στα χαρτιά της μικρής βαλίτσας που είχε φέρει από τη Σκιάθο ο Απόστολος Παπαδιαμάντης». Το φθινόπω-

ρο του 1954 ο Κώστας Βαλέτας, που ήταν ο επιμελητής των Απάντων του Παπαδιαμάντη, ταξίδεψε στη Σκιάθο για το φιλολογικό μνημόσυνο του συγγραφέα. Επισκέφτηκε το σπίτι και βρήκε κι άλλα χαρτιά του Παπαδιαμάντη. Ανάμεσά τους ήταν και το χειρόγραφο του *Αυτοκτόνου*. Έτσι αυτό το ημιτελές διήγημα εκδόθηκε τότε, το 1954, στον πέμπτο τόμο των Απάντων του συγγραφέα σε επιμέλεια Βαλέτα. Το χειρόγραφο έφτασε τελικά στον Γιώργο Παπαδιαμάντη, γιο του Απόστολου, που είχε εκδηλώσει την επιθυμία να περιέλθει το αρχείο στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Αυτό έγινε το 2021. Το χειρόγραφο του *Αυτοκτόνου* ψηφιοποιήθηκε και με βάση αυτό η Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου ανασυγκρότησε τα διάφορα σχεδιάσματα σε ενιαίο κείμενο. Για όσους δεν γνωρίζουν, η Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου και ο πατέρας της Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος έχουν ανανεώσει με τις μελέτες τους και τις κριτικές εκδόσεις τους το ενδιαφέρον μας για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη. Στον Τριανταφυλλόπουλο οφείλουμε τη νεότερη κριτική έκδοση των Απάντων του συγγραφέα από τις εκδόσεις Δόμος και τον εκδότη Δημήτρη Μαυρόπουλο τη δεκαετία του 1980, μια έκδοση-σταθμός για τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία.

Ο Σακελλάριος, ο ήρωας του *Αυτοκτόνου*, κατά τον κρίσιμο χρόνο του διηγήματος προετοιμάζει την αυτοκτονία του. Ζει στην Αθήνα αλλά είναι «αλλοδαπός», καθώς κατάγεται

από την Ήπειρο, που τότε ήταν μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είναι φτωχός και ανέστιος και σκέφτεται την αυτοκτονία ως μόνη λύση στην αδιέξοδη ζωή του. Καθώς το διήγημα είναι ημιτελές, δεν θα μάθουμε ποτέ αν ο Σακελλάριος αυτοκτόνησε. Ο Σταύρος Ζουμπουλάκης, στο εισαγωγικό του κείμενο με τίτλο «Οι αυτοκτόνοι του Παπαδιαμάντη» εκφράζει την πεποίθησή του ότι ο ήρωας δεν θα αυτοκτονούσε τελικά, ότι δεν θα πραγματοποιούσε το σχέδιο που είχε συλλάβει. Ο Ζουμπουλάκης στηρίζει την πίστη του αυτή στη μορφή με την οποία η Λαμπρινή Τριανταφυλλοπούλου εξέδωσε το ημιτελές διήγημα αλλά και γενικότερα στο κλίμα και στη γλωσσική ατμόσφαιρα που δημιουργείται από τον *Αυτοκτόνο*. Ο Ζουμπουλάκης μάς θυμίζει ότι στον μυθοπλαστικό κόσμο του Παπαδιαμάντη υπάρχουν αρκετοί αυτόχειρες αλλά και ιδεασμένοι με την αυτοκτονία, που όμως δεν την πραγματοποιούν. Μας θυμίζει επίσης ότι οι περισσότεροι αυτόχειρες είναι νέα κορίτσια, «απλά, αθώα, άκακα», που διαλέγουν να πεθάνουν είτε με φαρμάκι είτε πέφτοντας στη θάλασσα. «Όπως όλοι οι κάθε λογής πένητες της κοινωνίας, οι κατατρεγμένοι, οι περιθωριακοί, οι λαβωμένοι, οι άπραγοι και οι αλλόκοτοι, έτσι και οι αυτόχειρες έχουν τη συμπάθεια του Παπαδιαμάντη», γράφει ο Ζουμπουλάκης. Μάλιστα η δεκαεξάχρονη ηρωίδα του διηγήματος *Το νησί της Ουρανίτσας*, που αυτοκτονεί και θάβεται ως αποσυνάγωγη, αδιάβαστη από την Εκκλησία, σκόλα και φοβίμη σ' ένα ακατοίκητο νησί, τελικά θα αγιάσει. Έναν χρόνο μετά τον θάνατό της, ψαράδες που θα πάνε στο νησάκι θα νιώσουν μια ασυνήθιστη μοσχοβολία να τους έρχεται από τα χαμόκλαδα. Και «η ευωδία είναι το συνηθέστερο αισθητό σημάδι της αγιότητας του νεκρού» γράφει ο Ζουμπουλάκης. Αλλά και στον *Αυτοκτόνο*, ο ήρωας, ο Σακελλάριος, ενώ βρίσκεται στην εκκλησία, σε ώρα εσπερινού, για να κάνει το σταυρό του για τελευταία φορά, όπως πίστευε, ελπίζει ότι ο Χριστός θα τον ελεήσει. «και ας μη δεηθώσιν υπέρ αυτού οι ιερείς».

Μπορεί να μη μαθαίνουμε, λοιπόν, αν ο Σακελλάριος θα πραγματοποιήσει το σχέδιό του, αλλά αυτό το ημιτελές διήγημα, που δεν υπερβαίνει τις έξι τυπωμένες σελίδες, δίνει πλούσιες εικόνες της Αθήνας στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο ήρωας ζει στον Ψυρρή, κάπου γύρω από τις φυλακές Τριγγέτα, που ήταν στην οδό Σαρρή. Ο Σακελλάριος, πριν αποχαιρετήσει τους φίλους του, εψύρισε για πρώτη φορά τα γένια του. Ο κουρέας, που άκουγε στο όνομα Νικολάκης, «ήτο παιδί της καρδιάς, καλός χορβάδας, δερβίσης». Ο Σακελλάριος τον είχε γνωρίσει στο καφενείο της περιοχής που ξενυχτούσε, με τους θαμνώνες να πίνουν ρούμι, να καπνίζουν ναργιλέ και λίγο πριν από τα μεσάνυχτα να τρώνε πατσά, «τον προμεσονύκτιον πατσάν των». Ήταν Σάββατο όταν ο Σακελλάριος πήγε στον κουρέα, ζητώντας να τον «ξυραφίσει». Ο κουρέας απόρησε για το αίτημα, αλλά ο Σακελλάριος πρόβαλε τη δικαιολογία ότι

ήταν συμβουλή γιατρού επειδή τα γένια του έβλαπταν τα μάτια. Στην πραγματικότητα, πήγε να ξυρισθεί για να βρει την ευκαιρία να κλέψει το ξυράφι, που θα γινόταν το όργανο της αυτοχειρίας. Έτσι κι έγινε. Κάποια στιγμή που ο Νικολάκης μπήκε στο εσωτερικό του κουρείου και το παιδί «ησχολείτο βουρτσίζον όπισθεν τον πελάτην», αφαίρεσε το ξυράφι και το έχωσε στην τσέπη του. Καθώς ήταν Φεβρουάριος κι έκανε κρύο, ο Σακελλάριος πέρασε το βράδυ του στον φούρνο του συμπατριώτη του Ζήσου. Εκείνη την εποχή, οι περισσότεροι φουρναράιοι της Αθήνας κατάγονταν από την Ήπειρο. Ο Ζήσος έδωσε στον Σακελλάριο ένα κουλούρι να μασήσει και ο βοηθός του φούρναρη τού έβαλε να πει ένα ποτηράκι ρετσίνα.

Ο Σακελλάριος είχε νοικιάσει ένα δωμάτιο για να μείνει, αλλά δεν πλήρωνε τα νοίκια. Έμπαινε στο δωμάτιο μετά τα μεσάνυχτα,

κρατώντας τα στραβοπατημένα να οχισμένα παπούτσια του στο χέρι, για να μην τον πάρουν είδηση οι σπιτονοκωραίοι του. Δαγκοκοιμόταν χωρίς να ξεντυθεί για τρεις-τέσσερις ώρες και έφευγε πριν χάσει για να μην πέσει πάνω στους ιδιοκτήτες. Τελικά, του έκαναν έξωση χαρίζοντάς του τα ενόικια. Άρχισε να κοιμάται σ' ένα ξενοδοχείο στην Ερμού, κοντά στο Μοναστηράκι, «φορολογώντας» τους φίλους του, πότε τον έναν και πότε τον άλλο με κάνα δίφραγκο. Αλλά εκείνο το βράδυ του Σαββάτου, οι φίλοι του δεν είχαν να του δώσουν τα αναγκαία δίφραγκα κι έτσι πέρασε τη νύχτα στον φούρνο. Ο Σακελλάριος συνέλαβε το σχέδιο της αυτοκτονίας για να μην επιβαρύνει τους φίλους τους. Ούτε κηδεία, ούτε παππάς, ούτε νεκροθάφτες και φερετραγωγία.

Λένε ότι ο 19ος αιώνας είχε ανακαλύψει την αυτοκτονία ως θέμα στα θεατρικά και λογοτεχνικά έργα. Στην πραγματικότητα, η αυτοκτονία έγινε της μόδας το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα, μετά την έκδοση και την επιτυχία του μυθιστορήματος του Γκαίτε *Τα πάθη του νεαρού Βέρθερου* το 1774. Στο μυθιστόρημα αυτό ο ήρωας, ο Βέρθερος, αυτοκτονεί, καθώς οι κοινωνικές συνθήκες δεν του επιτρέπουν να ολοκληρώσει τον έρωτά του με την αγαπημένη του Λόττε. Ένας πурετός καταλαμβάνει τότε τον γερμανόφωνο κόσμο αλλά και την άλλη Ευρώπη που είναι γνωστός ως Werther-Fieber. Η αυτοκτονία θεωρείται ηρωική πράξη, στα χνάρια του Βέρθερου. Αλλά δεκαετίες αργότερα, στην εποχή του ρεαλισμού και του νατουραλισμού, η αυτοκτονία δεν έχει τίποτα το ηρωικό. Είναι περισσότερο μια πράξη απελπισίας, το αποτέλεσμα ενός αποκλεισμού και μιας βαθιάς μελαγχολίας, όπως δείχνουν οι διάσημοι λογοτεχνικοί αυτόχειρες, η Έμα Μποβαρί ή ο Ιαβέρης, στους Άθλιους του Ουγκό. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι μέσα από τον κόσμο αυτό, που ο Παπαδιαμάντης ως μεταφραστής και αναγνώστης τον ήξερε πολύ καλά, βγαίνει και ο δικός του «αυτοκτόνος».

ΒΑΖΑΑΡ

ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΚΑΙ

ΕΙΔΩΝ ΓΡΑΦΙΚΗΣ ΥΛΗΣ

19 έως 28 Απριλίου

ΕΚΠΤΩΣΗ
10-45%

Museumshop Αθήνας

Στοά Σπυρομήλιου, Ισόγειο, Τ: 210 3224923

Museumshop Θεσσαλονίκης

Λεωφ. Νίκης 9Α και Δημοσθένους, Τ: 2310 527536

Πωλητήρια Μουσείων ΠΙΟΠ

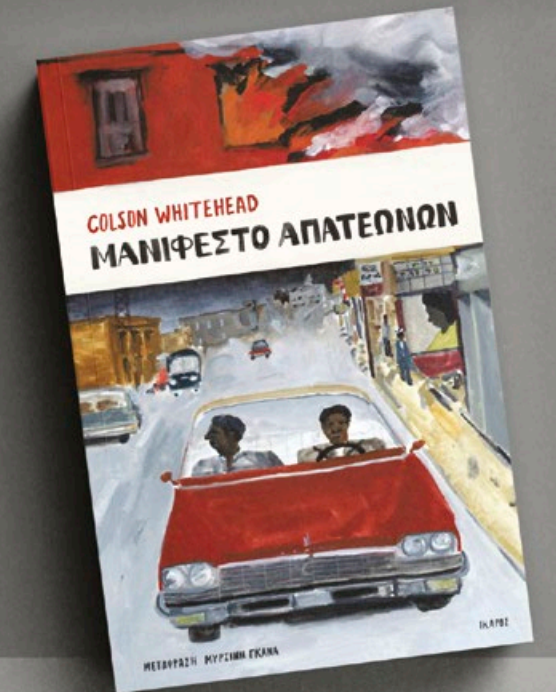
Από τις εκπτώσεις εξαιρούνται οι αγορές μέσω e-shop.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΟΜΙΛΟΥ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ
www.piop.gr

ΜΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΑΙ ΜΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
ΣΤΟ ΧΕΙΛΟΣ ΤΟΥ ΧΑΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Ό,τι σπουδαιότερο έχει γράψει ο Whitehead μέχρι σήμερα.

THE WASHINGTON POST

www.ikarosbooks.gr